

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ : ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΤΟΜΟΣ ΕΚΤΟΣ

ΙΟΥΛΙΟΣ—ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ

1929

ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & Σ^Α, ΕΚΔΟΤΑΙ
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ", — ΟΔΟΣ ΣΤΑΔΙΟΥ, 50
ΑΘΗΝΑΙ

Κ.Ε.Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

7 Σεπτεμβρίου 1843.

Ἄπο χτές τὸ βράδυ εἶμαι στὴ Φλωρεντία. Ὁ Τζέφρυ Χάρτφορντ μοῦ παρεχώρησε ἓνα διαμέρισμα στὴ μεγαλοπρεπῆ Κάζα Ρομπιάνο. Λίγο ἔπειτα πού ἐφθάσα, μοῦ ἤρθε τὸ ταχυδρομεῖο ἀπ' τὴν Ἀγγλία. Ἡ Λαΐδη Ντέβερ μοῦ γράφει πὼς πέθανε

ὁ Ρόμπερτ Σάουδεν. Ὡς τὴν τελευταία του στιγμή χάιδευε τοὺς 109 τόμους τῆς βιβλιοθήκης του σὰν τὰ παιδάκια. Τὸ τέλος του ἦταν πολὺ ἤρεμο, γιατί οἱ λογισμοὶ του εἶχαν σιγὰ-σιγὰ σβῆσει ἐντελῶς.

Αἰωνία του ἡ μνήμη...

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ Σ. ΒΕΪΝΟΓΛΟΥ

ΣΧΕΔΙΑ ΓΙΑ ΜΕΛΕΤΕΣ

Η ΑΝΟΧΗ

Γιὰ νὰ ἔχουν τὴν ἀκαταγώνιστη ἰσχὺ στὴν ἀντίληψή μας οἱ διάφορες ἠθικὲς ἀρχές, τίς ὁποῖες ἐπικαλούμαστε πάντα στίς μεταξύ μας σχέσεις, καὶ γιὰ νὰ ἐμπνέουν τὴν πίστη μας, εἴμαστε ἀπόλυτα βέβαιοι, ὅτι οἱ διάφορες περὶ ἠθικῆς ἰδέες μας δὲν εἶναι ἀπλοὶ κανόνες πού ἐπινοήθηκαν ἐκ τῶν ὑστέρων, ἀλλὰ νόμοι, οἱ ὅποιοι διοικοῦν τὴν ἴδια τὴ φύση καὶ προεκβάλλουν ὡς τέτοιοι καὶ στὸ πνευματοψυχικὸ μας πεδίο ὑπὸ μορφὴν προπλασματικῶν ἰδεῶν, πού μᾶς καθοδηγοῦν στὴν ὁργάνωση τῶν κοινωνικῶν μας σχέσεων.

Τὸ Κράτος ἔξαφνα, ὡς κοινωνικὴ ὁργάνωση, δὲν εἶναι καμμιὰ ἐπινόηση ἐκ τῶν ὑστέρων, ἀλλὰ κάτι πού προϋπῆρχεν ἐκ τῶν προτέρων ὡς ὑπολανθάνων νόμος, δυνάμει τῆς ἐννοίας τῆς ἰσορροπίας. Ὁ ἄνθρωπος τὸ πλαίσιο τῆς ἐμφυτῆς ἢ προπλασματικῆς αὐτῆς ἰδέας περὶ Κράτους, ἀπλῶς τὸ γέμισε μὲ τεχνικὲς λεπτομέρειες, καὶ τὸ Κράτος παρουσιάσθηκε ἄρτιο, ὅπως τὸ βλέπουμε σήμερι. Ἡ Δικαιοσύνη δὲν εἶναι ἀπλὴ πνευματικὴ πολυτέλεια, πού ἀποκτήθηκε ἐκ τῶν ὑστέρων, μὲ τὴν ἐξέλιξη τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ εἶναι καὶ αὐτὴ ἓνας νόμος περὶ διατηρήσεως τῆς φυσικῆς ἁρμονίας, ὁ ὁποῖος προεκβάλλει πρῶτα μὲν ὑπὸ μορφὴν τῆς θεμελιώδους ἰδέας περὶ ἐξισώσεως, κατόπιν δὲ ὑπὸ ρυθμὸν βασικὸν καὶ ἀπαράιτητον γιὰ τὴ σύνθεση τοῦ ὑπεροργανισμοῦ πού τὸν λέμε «κοινωνία».

Θάταν πολὺ ἐπικίνδυνον γιὰ τὴν ἀνθρωπότητα, ἂν κάθε τῆς ὁργάνωσης, οἱ ἰδέες τῆς περὶ ἠθικῆς, περὶ τάξεως, περὶ δικαιοσύνης δὲν ἦσαν μορφές νόμων ἀναλλοιώτων, (οἱ ὅποιοι διοικοῦν τὰ Σύμπαν καὶ

εἶναι ἀδιάσειστοι), ἀλλ' ἀπλοὶ κανόνες, πού κατὰ βούληση καὶ κατ' ἴδιαν ἀρέσκειαν ἀπλῶς ἐθεσπίζονταν. Τότε ὅλα θὰ κατέρρεαν, θὰ ἀποσυντίθεντο καὶ θὰ μεταβαλλόταν τὸ πᾶν σ' ἀναρχούμενον χάος.

Χάρις στὴ φυσικότητα τῶν νόμων περὶ ἠθικῆς, δικαιοσύνης, τάξεως, ἁρμονίας, οἱ ἰδέες αὐτὲς ὑπάρχουν δυναμικὰ καὶ σ' αὐτὸ τὸ σπέρμα, ὑπὸ μορφὴν δὲ προπλασματικότητας καὶ στὸν πρωτόγονο ἄνθρωπο. Γι' αὐτὸ βλέπουμε μέσα στὴν πολυκύμαντὴ ἐξέλιξη τῆς ἀνθρωπότητας, στὴν μακρὰ ἱστορία τῶν ἐπαναστάσεων, τῶν πολέμων, στὴν ἀλλαγὴ τῶν καθεστώτων, στὴν ὁμαδικὴ ἐγκληματικότητα πού ἀναφαίνεται πού καὶ πού, τὸ ἴδιο σύνθημα, ἔστω καὶ παρανοούμενο, νὰ προβάλλουν πάντα ὡς αἰώνιο λάβαρο οἱ ἄνθρωποι, δηλ. τὴ Δικαιοσύνη, τὴν Ἠθικὴ καὶ τὴν Τάξη.

Τὸ ὅτι ἡ ἐφαρμογὴ τῶν ἠθικῶν αὐτῶν ἀρχῶν ἐγινόταν καὶ γίνεται ἀκόμη πλημμελῶς προέρχεται ἀπὸ τὴν ἄγνοια τοῦ τρόπου περὶ τῆς τελείας ἐξυπηρετήσεως τοῦ συμφέροντος τῆς ζωῆς. Αὐτὸ ὁμως δὲ σημαίνει διόλου ὅτι ἡ ἰδέα περὶ ἠθικῆς (στὴν εὐρεία τῆς σημασίας) ὑφίσταται κάποιαν ἐκλειψή. Παρὰ τὴν ἀντίθετη γνώμη μερικῶν κακοπίστων, ἢ ἀνθρωπότης στίς ταξικὲς τῆς διαιρέσεις καὶ ὑποδιαιρέσεις, πού ἀντιμάχονται ἢ μὰ τὴν ἄλλη, ὑπῆρξε πάντα εἰλικρινής. Ὅλες οἱ ἀντιμαχόμενες κατὰ τὴ διαδρομὴ τῆς ἱστορίας τάξεις, πίστευαν, κάθε μιὰ γιὰ τὸν ἑαυτὸ τῆς, ὅτι ἐξυπηρετοῦσαν τὴν ὑπερτάτη ἠθικὴ. Κάθε κοινωνικὸ καθεστῶς θεμελιωνόταν πάντα πάνω στὴ βάση τῆς δικαιοσύνης. Γι' αὐ-

τό, κάθε κοινωνικῆς καταστάσεως πνευματικοὶ ἐκπρόσωποι, δηλ. φιλόσοφοι, ποιηταί, θρησκευτικοὶ ἄρχηγοί, τὴν θεωροῦσαν εὐλοκρινῶς πάντα καὶ μὲ καλὴ πίστι, ὡς τὴν πῶ καλὴ καὶ δίκαιη. Ἡ τάση τους αὐτὴ στὸ νὰ διαλαλοῦν ὁποιαδήποτε κοινωνικὴ κατάσταση, τί ἄλλο σημαίνει παρὰ τὴν τριαντὴ ἀπόδειξη, ὅτι ἡ ἔμφυτη ἰδέα περὶ ἠθικῆς εἶναι μιὰ ψυχικὴ ἀνάγκη — συνεπῶς νόμος φυσικός; Τὸ «οὐ κλέψεις» τοῦ Μωϋσέως ἦταν τόσο ἠθικὸ (παρ' ὅλη τὴν ἀναγνώριση τοῦ ἱεροῦ δικαιώματος τῆς ἰδιοκτησίας), ὅσο εἶναι ἠθικὸ καὶ τὸ ἐπαναστατικὸ σύνθημα τῶν κοινωνιστῶν περὶ καταργήσεως τῆς ἰδιοκτησίας. Τὸ «οὐ φονεύσεις» τοῦ ἰδίου εἶναι ἐπίσης τόσο ἠθικὸ, ὅσο καὶ ἡ φρικτὴ θεωρία τῶν ἀναρχικῶν περὶ καταστροφῆς τῶν πάντων. Τὸ «ἀγαπάτε ἀλλήλους» δὲν εἶναι περισσότερο ἠθικὸ ὡς διάθεση, ἀπὸ τὴ διάθεση τοῦ Ναπολέοντος στὸ νὰ κατακτήσῃ μὲ τὸ ξίφος τὸν κόσμον. Οὔτε τὸ περίφημο ἀπόφθεγμα τοῦ Ἀριστοτέλους «δουλεῖα ἐστὶ τι φυσικόν», εἶναι κατώτερο ἀπὸ ἀπόψεως ἰδέας ἠθικῆς, ἀπὸ τὴ φαντασμαγορία τοῦ Τολστόι περὶ μιᾶς ὑπέροχης ἀδιαπαρνήσεως τοῦ ἐνὸς ἀνθρώπου γιὰ τὸν ἄλλο. Ὅλοι εἶναι ἐξ ἴσου ἠθικοί, γιατί, (ἔστω κι' ἂν πλανῶνται μερικοί), πιστεύουν στὴν ἀπόλυτη ἠθικότητα τοῦ ἰδανικοῦ τους. Ἡ διαφορὰ ἐγκεῖται μόνο στὸ ὅτι ἐξήγησαν καὶ κατενόησαν τὴν ἠθικὴ κατὰ διάφορο τρόπο καθέννας ἀπ' αὐτούς.

Κάθε πράξι τοῦ ἀνθρώπου φέρει τὴ σφραγίδα τῆς ἠθικῆς. Ὅλοι πιστεύουν ὅτι εἶναι ἠθικοί. Μερικοὶ ἴσως ν' ἀμφιβάλλουν στὴν ἀρχή, ἐν τέλει ὁμῶς καταλήγουν νὰ συμβιβασθοῦν μὲ τὴ συνείδησή τους, ἐκβιάζοντας κάθε λογικὴ γιὰ νὰ τὸ ἐπιτύχουν. Αὐτὸ προέρχεται ἀπὸ τὴν ἐξεγειρομένη ἰδέα περὶ ἠθικῆς, πού βρίσκεται κρυμμένη στὸ ὑποσυνείδητο τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἡ ὁποία ἀδυσώπητα παρωθεῖ τὸν ἀνθρώπον νὰ πλαισιώσῃ ὁποιαδήποτε του πράξι, ἔστω καὶ ἀπατηλῶς, μὲ τὴν ἔννοια τῆς δικαιοσύνης. Ἀνακουφίζεται δὲ τότε μόνο, ἀφοῦ κατ' αὐτὸ τὸν τρόπο ἀποκτήσῃ τὴν ψυχικὴ του ἰσορροπία. Καὶ τὸ συμπέρασμα εἶναι, ὅτι ἡ ἐσωτερικὴ ἰσορροπία, εἴτε ἡ ψυχικὴ γαλήνη ἀποκαθίσταται μόνο μὲ τὴν ἰδέα, πὼς κάμαμε κάτι καλὸ καὶ δίκαιο, — ἄρα ἠθικὸ.

Ἀναμφισβήτητα, οἱ πράξεις τοῦ ἀνθρώπου πολὺ ἀπέχουν ἀπὸ τὸ νὰ εἶναι ὅλες ἠθικές. Ἀλλ' ὁ ἀνθρώπος πιστεύει ὅτι κάθε του πράξι εἶναι ἠθικὴ, ἔστω κι' ἂν πλανῶται. Κι' ἀκόμη δεῖ, ἄλλοι, πὺ γνωρίζουν τὸ ἀνήθικο τῆς πράξεώς των, αἰσθάνονται μολοντοῦτο τὴν ἀκαταγώνιστη ἀνάγκη νὰ τὴν δικαιολογήσουν καὶ νὰ τὴν περιβάλουν μὲ κάποιαν ἠθικότητα. Αὐτὸ ἀκριβῶς ἀποδεικνύει, ὅτι ἡ ἠθικὴ δὲν εἶναι καμμιὰ «ἐξ ἄνωθεν» ἀποκάλυψη, ἀλλὰ νόμος φυσικοκρατικός, πὺ δεσπάζει τόσο στὸν ἀνόργανο, ὅσο καὶ στὸν ἐνόργανο κόσμον, μὲ τὴ διαφορὰ ὅτι σὲ κάθε περίπτωσι ἐκδηλώνεται ὑπὸ διαφορετικὴ μορφή.

* *

Ἄς προσπαθήσουμε τώρα νὰ ἐξετάσουμε ἂν καὶ ἡ Ἀνοχὴ εἶναι καμμιὰ πολυτελὴς ἀντίληψη, ἡ ὁποία, ὡς πλεόνασμα ὑπερωριμότητος ἐμφανίζεται στοὺς ἐξελεγμένους ἀνθρώπους, ἢ εἶναι νόμος φυσικός πὺ, δεσπάζοντας στὸ ὑποσυνείδητο τοῦ ἀνθρώπου, ἐκδηλώνεται σὲ κατάλληλη πεπίστασι ὡς εὐγενὴς ψυχικὴ ἰδιότης, ἐπιφορτισμένη μὲ ρόλο φυσικῆς σκοπιμότητος.

Ὁ ἀνθρώπος, ὅπως καὶ ἡ ζωὴ γενικά, εἶναι συνέπεια, κατάσταση, πὺ ἀπορρέει ἀπ' τὴ συνεργασία τῆς ἀδρανοῦς ὕλης μὲ τὴ μυστηριώδη καὶ ἀνεξιχνίαστη δύναμη. Ἐπόμενο λοιπὸν κι' αὐτὸς νὰ διέπεται ἀπὸ τοὺς ἰδίους νόμους, πὺ διέπουν τὸ Σύμπαν. Κατὰ συνέπειαν, οἱ νόμοι περὶ ἰσορροπίας, ἀρμονίας καὶ τάξεως προεκβάλλουν καὶ στὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου, ὑπὸ διαφορετικὴς, ἐννοεῖται, μορφῆς.

Ποῦ διδάχθηκε ὁ ἀνθρώπος, ὁ ἀντιγραφεὺς αὐτὸς καὶ ἀπομιμητὴς τῆς πραγματικότητος, τὴν Ἀνεξικακία; Τὸ ἐνστικτο τῆς μιμήσεως φωλιάζει, ἀσφαλῶς, στὸ αἷμά μας. Ὁ ἀνθρώπος, προφανῶς, παρέλαβε, στὴ φυσικὴ του μιμητικότητα τέτοιες μορφῆς ἀνεκτικότητος, πὺ σὲ ἀσυνείδητη σκοπιμότητα προϋπάρχουν στὴ φύσιν· τίς ὁποῖες μετέπλασε καὶ διέπλασε μὲ σκοπιμότητα συνειδητῆ. Εἶναι ἄραγε φυσικὴ ἡ ἀνεκτικότης καὶ ἡ φειδὼ τῶν ζωϊκῶν ὄντων καὶ εἶναι μέσα στὴν καθαρὴ λειτουργία τῆς φύσεως τόσο ἐνεργός, ὥστε ὁ ἀνθρώπος νὰ μπορῇ ν' ἀνακαλύψῃ σ' αὐτὴν τὰ πρῶτα ἀρχικὰ στοιχεῖα τῆς φειδοῦς καὶ τοῦ σεβα-

σμοῦ πρὸς τοὺς ἄλλους; Ξέρουμε ὅτι ἡ φύση δὲ γνωρίζει ἄλλο τίποτε, παρὰ μόνον τὸν ἀπεριόριστο ἀγῶνα περὶ ὑπάρξεως, ἕνα νόμο τελείως ἀντίθετο πρὸς τὸν νόμο τῆς Ἀνοχῆς. Ποῦ λοιπὸν ἐδραεῖται ὁ τελευταῖος αὐτός;

Ἀκριβῶς στὴν ἀντίθετη πλευρὰ τῆς φύσεως. Καὶ ὁ μὲν περὶ ὑπάρξεως ἀγὼν ἐξυπηρετεῖ τὸν ἕνα σκοπὸ τῆς ζωῆς, τὸν σκοπὸ περὶ καλύτερεύσεως τοῦ εἴδους, ὁ δὲ νόμος τῆς ἀμοιβαιότητος, δηλ. τῆς ἀνοχῆς, τὴν ἀπεριόριστη σκοπιμότητα περὶ ἰσορροπίας στὴ φύση. Ἀλλὰ ποῖος εἶναι ὁ νόμος τῆς ἰσορροπίας; Ἄν ρίξουμ' ἕνα βλέμμα στὰ ἀπόκρυφα ἐργαστήρια τῆς φύσεως, θὰ δοῦμε ὅτι καὶ σ' αὐτὴ τὴν ἀνόργανο ὕλη ὑπάρχει μὴ ἀπέραντη συνεργασία. Τὰ ἄτομα τῶν σωμάτων συμπράττουν, τὰ μόρια συνάπτονται, τὰ ἠλεκτρόνια ἀλληλοσυγκρατοῦνται, ἡ διαφορικότης καταλήγει στὴν ὁλοκλήρωση. Ὁ αἰώνιος ρυθμὸς τῆς ζωῆς βασιλεύει πάνω στὸν νόμο τῆς ἀμοιβαίας ἐνεργείας τῶν στοιχείων καὶ τῶν δυνάμεων. Ὅσο περισσότερο ἀνεβαίνουμε στὸν κόσμον τῶν ζωϊκῶν ὄντων, τόσο περισσότερο ἀπροκάλυπτα ἐμφανίζεται ἡ τάση πρὸς ἀνιοῦσα ἀμοιβαιότητα. Τὰ τρία βασίλεια τῆς φύσεως συνδέονται ἀμοιβαίως, τὸ φυτὸ ἀφομοιώνει ἀνόργανες ὕλες, ὅπως ἄλατα, γιὰ νὰ τὶς μετατρέψει σὲ ὀργανικές. Ἡ φυτικὴ ζωὴ παρέχει λοιπὸν στὰ ζῶα τὶς ἐντατικὰς ἐκείνες δυνάμεις, ἀπὸ τὶς ὁποῖες αὐτὰ ἔχουν ἀνάγκη πρὸς ἐκδήλωση τῆς ζωῆς τῶν. Κι' ἔτσι, μὲ τὰ μυστικὰ νήματα τῆς αἰωνίας κυκλοφορίας τῶν πραγμάτων, τὰ τρία βασίλεια συνδέονται ἀμοιβαίως καὶ ἰσορροποῦν.

* *

Καὶ τώρα ἄς ἔλθουμε νὰ ἐξετάσουμε τὴ μεγάλη σημασίαν τῆς Ἀνοχῆς στὸν κοινωνικὸ ὀργανισμό. Μπορεῖ νὰ ὑπάρξει κοι-

νωνικὴ τάξη, δικαιοσύνη, ἂν ἀπωθοῦνται ἀπ' τὸ μῖσος τὰ ἄτομα ποὺ ἀπαρτίζουν τὴν κοινωνία; Ἄν τὸ κάθε ἄτομο δὲν ἀναγνωρίζῃ, ἢ δὲν ἀνέχεται τὸ δικαίωμα τῆς εὐημερίας στὸν πλησίον του, εἶναι δυνατόν ν' ἀποκατασταθῇ ποτὲ κοινωνία ἀνθρώπων; Ὁ Λεμπὸν λέγει: Ὅσο περισσότερο εἶναι καεῖς κοινωνικὸς καὶ προχωρεῖ στὴν ἀνάγκη τῆς ἀμοιβαιότητος καὶ τῆς συνεργασίας, τόσο ἐντελέστερα καὶ ἀσφαλέστερα ἐξυπηρετεῖ τὸ ἴδιο τοῦ ἄτομο. Ἀπεναντίας δέ, ὅσο ἀπομονώνεται καεῖς καὶ καθίσταται ἐγωϊστὴς, τόσο λιγώτερο ἐξυπηρετεῖται στὴν εὐτυχία του». Εἶναι γνωστὸ, ὅτι ὅλοι ἐκεῖνοι, ποὺ εἶναι ἀποτραβηγμένοι ἀπὸ τὴν κοινωνία, καθίστανται μισάνθρωποι, κακεντρέχεις, πάσχουν καὶ ὑποφέρουν ἀπὸ πλεῖστα ὅσα δυσάρεστα συναισθήματα. Ἡ ἀπόδειξη δὲ ὅλων αὐτῶν εἶναι, ὅτι ἡ εὐτυχία τῆς ἀνθρωπότητος ἐξαεῖται ἀπὸ τὴν ἀμοιβαιότητα, δηλ. τὴν ἀνεξικακία καὶ τὴν ἀνοχή, πράγματα, ποὺ δίχως αὐτὰ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἐννοηθῇ ἡ ἀμοιβαιότης. Κι' αὐτὴ μὲν εἶναι ἡ ἀπὸ φυσιοκρατικῆς ἀπόψεως ἀνοχή. Ἐκείνη ὅμως, τὴν ὁποία περὶ πολλοῦ ποιεῖται ὁ ἐξελιγμένος ἄνθρωπος, δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο, παρὰ ὁ πνευματικῶς διασταλεῖς φυσικὸς αὐτὸς νόμος, ποὺ ἐφθασε ὡς τὸ σημεῖο νὰ καταστῇ μὴ ψυχικὴ συνειδητὴ ἰδιότης (ὄραιότης αἰσθητικῆ). Μὲ τὴν περισσότερη δὲ καλλιέργειά της καὶ τῶν συναφῶν πρὸς αὐτὴν (τὴν Ἀνοχὴν) καὶ ὅλων τῶν ἄλλων εὐγενῶν ψυχικῶν ἰδιοτήτων θὰ ἀποκατασταθῇ ἡ ἰδεώδης ἐκείνη κοινωνικὴ ἰσορροπία, τὴν ὁποία ἀντιλαμβανόμεσθε ὑπὸ τὴν ἐννοια τῆς ἀπολύτου δικαιοσύνης καὶ ἀγάπης.

Τὸ συμπέρασμα μας εἶναι, ὅτι ἡ Ἀνοχὴ εἶναι πρὸ φυσικὴ κι' ἀπ' αὐτὴ τὴν ἀγάπη, γιὰ τοῦτο καὶ εἶναι περισσότερο ἐφικτὴ στὴν ἀνθρωπότητα.

MIX. ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ

